आंतरराष्ट्रीय बहुभाषिक शोध पत्रिका

प्रिंटिंग एरिया

Printing Area International Interdisciplinary Research Journal in Marathi, Hindi & English Languages

January 2018, Issue-37, Vol-01

Editor

Dr. Bapu g. Gholap

(M.A.Mar.& Pol.Sci.,B.Ed.Ph.D.NET.)

Co-Editor

Dr. Ravindranath Kewat

(M.A. Ph.D.)

"Printed by: **Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.** Published by **Ghodke Archana Rajendra** & Printed & published at Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.,At.Post. Limbaganesh Dist,Beed -431122 (Maharashtra) and Editor **Dr. Gholap Bapu Ganpat.**

Reg.No.U74120 MH2013 PTC 251205

Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.

At.Post.Limbaganesh,Tq.Dist.Beed

Pin-431126 (Maharashtra) Cell:07588057695,09850203295

harshwardhanpubli@gmail.com, vidyawarta@gmail.com

All Types Educational & Reference Book Publisher & Distributors / www.vidyawarta.com

27) आर्थिक स्वावलंबन आणि बचतीचे महत्त्व
जितेंद्र पांडूरंगराव काळे. ता.मुखेड जि.नांदेड || 118

28) मानवी हक्क व महिला सक्षमीकरण संदर्भातील भारतीय कायदे
प्रा. माणिकराव एम. कवरके. गाडेगांव (तेल्हारा), जि अकोला || 121

29) केशव मेश्रामांची कथा : स्त्रियांचे भावविश्व
प्रा.डॉ.मनमोहन विश्वनाथ राजे, जि. कोल्हापूर || 124

30) उस्मानाबाद जिल्ह्यातील सोयाबीन पिकाखालील क्षेत्र: एक भौगोलिक अभ्यास
प्रा. शिरमाळे महेबुबपाशा बाबूमीयॉं—डॉ. वाघमारे नामदेव || 128

31) अनुवादितसाहित्य व सृजनात्मकसाहित्य साम्यभेद
प्रा. डॉ. निलेश एकनाथराव लोंढे, परभणी || 131

32) भारतीय सन्दर्भ में विकास एवं आधुनिकीकरण
डॉ० राकेश प्रताप शाही, कुशीनगर || 134

33) दशावतारचरितम् महाकाव्य में वर्णित महात्मा बुद्ध का चरित्र
डॉ. रामप्रकाश शर्मा—बिन्दु देवी, राजस्थान || 138

34) विकास का आधार असंगठित क्षेत्र विकास की मुख्य धारा के हाशिए पर:.....
पूनम यादव, लखनऊ || 140

35) समकालिन हिंदी ग़ज़लों में दलित एवं सर्वहारा वर्ग के शोषण का यथार्थ चित्रण
प्रा. किरण आत्माराम चव्हाण, जि.जलगाँव || 147

36) दूरदर्शी जागरूक राष्ट्रभक्त नेता:डॉ.बाबासाहब अंबेडकर
डॉ. सुरेश तायडे, जलगाँव (महा) || 152

37) किसान आन्दोलन उत्तर प्रदेश के सन्दर्भ में
डॉ० अजय कुमार, उत्तर प्रदेश || 157

38) मैदानी क्षेत्रों में बागवानी में समन्वित कीट पीडक प्रबन्धन
डॉ० बिन्द्रा बिहारी सिंह, औरैया (उ०प्र०) || 164

39) स्वतंत्रता से पूर्व भारत में विदेशी पूँजी निवेश
दिनेश कुमार यादव, हण्डिया, इलाहाबाद || 168

29

केशव मेश्रामांची कथा : स्त्रियांचे भावविश्व

प्रा.डॉ.मनमोहन विश्वनाथ राजे
शिवराज साहित्य, वाणिज्य आणि डी.एस.कदम विज्ञान महाविद्यालय गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर

****

केशव मेश्राम यांनी कथा, कादंबरी, कविता इ. साहित्यप्रकारांमध्ये लेखन केले आहे. मात्र कथा आणि कादंबरी ह्या दोन वाङ्मयप्रकारापेक्षा कविता ह्या वाङ्मयप्रकारामध्ये त्यांचे योगदान अधिक आहे. असे असूनही त्यांचे कथात्मक साहित्यातील लेखन कमी आहे असे नाही. कथात्मक साहित्य म्हणजे केशव मेश्रामांची कथा आणि कादंबरी असा अर्थ येथे गृहित धरलेला आहे. 'खरवड'(१९८०), 'पत्रावळ' (१९८२), 'धगाडा' (१९८४), 'मरणमाळा' (१९८८), 'आमनेसामने' (१९८९), 'कोळीष्टके' (१९९०), 'खांडवन' (१९९७) इत्यादी कथासंग्रह त्यांचे प्रसिद्ध आहेत. 'हकिकत आणि जटायू' (१९७२), 'पोखरण' (१९७९) या दोन कादंबऱ्या मेश्रामांच्या नावावर आहेत.

कौटुंबिक जीवनातील स्त्रिया :

केशव मेश्राम यांच्या कथेतील स्त्री विविध स्वरूपाची आहे. ती दारिद्र्यामध्ये वावरणारी असली तरी त्याबद्दल तिने कोठेही तक्रार केलेली नसते. त्याही जीवनात ती आपल्या कुटुंबामध्ये समाधानी आणि आनंदात राहते. आपल्या पती आणि मुलांवर माया करते. 'राजवर मायचे संस्कार झाल्यामुळे नोकरीच्या ठिकाणी त्याची सेवा करण्यासाठी आलेल्या मुलीला तो दहाच्या नोटा देतो व तिला बहिण मानतो. नातेसंबंध आणि जिव्हाळा मानणारी राजची आई असते. ' (गुंताडा) राजच्या मायप्रमाणे मेश्रामांनी चांगुणा ह्या खरोखरच गुणी असलेल्या स्त्रीचे चित्रण केले आहे. [illegible] नवऱ्यावर आणि मुलावर ती प्रेम करते. (बरसाती) रेश्मा (रकती), झिंगूची बायको (सांडता), ह्या सर्व स्त्रिया परिस्थितीमुळे आगतिक झालेल्या असतात मात्र त्यांची कुटुंबातील माया कमी नसते. धुरपती पतीबरोबर, बापुनानाबरोबर, दारिद्र्यातही दिवस काढते. काबाडकष्ट करून सुखात राहण्याचा तिचा प्रयत्नवाद कौतुकास्पद आहे. (गाळमाल), मेश्रामांच्या कथांमधील स्त्रिया ह्या निम्न स्तरातील असल्यामुळे त्या परिस्थितीमध्ये जुळवून घेतात. कौसाबाई—गोपाळा कुंभाराची बायको. पतीला कामात ती मदत करते. संसाराकडे तिचे दुर्लक्ष होत नाही. भांडीकुंडी, कपडेलत्ते, चुलीला लिपणे—पोतणे, गाढवाला खायला घालणे, झाडलोट, केसफणी, धान्याची साफसफाई, निवडणे, कपडयाला टिपणे घालणे अशा कौटुंबिक कामामध्ये ती गढून जाते. (नदी! नदी चांद देकृक्) कष्टाळू आणि समाधानी स्त्री मेश्रामांनी चित्रित केली आहे.

मेश्रामांच्या कथांमधील काही स्त्रियांना व्यसनी नवऱ्याला सामोरे जावे लागते. मात्र असामान्य सहनशक्तीमुळे त्या नवऱ्याशी जुळवून घेतात. प्रसंगी असा नवरा पत्नीचे जीवन उध्वस्त करण्याचा प्रयत्न करतो. परंतु अशी स्त्री वैचारिक प्रगल्भता दाखविते. मेश्रामांनी अशाच व्यसनी पतीबरोबर संसार करणाऱ्या नमाबाईचे ताकदीचे चित्रण केले आहे. कर्तबगार स्त्री म्हणून नमाबाईची व्यक्तिरेखा घडविली आहे. दारूचे व्यसन लागलेल्या पतीबद्दल नमाबाई मनातल्या मनात झुरते. मात्र कर्तव्यापासून ती दूर जात नाही. दारूच्या कर्जापायी पती खोली विकतो व नंतर तिला कायमचा आसरा घ्यावा लागतो. मुलांकडे ती दुर्लक्ष करीत नाही. त्यांच्यासाठी कुटुंबाचा गाढा ओढते. भाजीपाल्याचा व्यापार करून कुटुंबाची परिस्थिती पूर्ववत करते. मेश्रामांनी केलेल्या निवेदनातून तिची वास्तव स्थिती समोर येते. 'पंधरा वर्षे नमाबाई रस्त्यावरच दिसायची. अंग मोडून यायचे. म्हातारीची हाडं कुडकुडायची. मनातल्या सगळया इच्छा तिने कुजून खराब झालेल्या भाजीपाल्यासारख्या फेकून दिल्या होत्या. रात्रीच्यावेळी गुडघा, कमरेला बाम लावताना तिचे मन ऊसासायचे.

[illegible] खेळवत आराम करणार होतो.' ([illegible]). मेश्रामांच्या हया निवेदनातून नमाबाईंचे कष्ट आणि मुलांच्या संसाराबद्दलची इच्छा स्पष्ट होते. एकूणच मेश्रामांच्या कथेतील स्त्री संसारात मग्न असते. पतीशी एकरूप असते. मुलांसाठी कष्ट करून त्यांना संस्काराचे धडे देते.

अत्याचारग्रस्त स्त्रिया :

केशव मेश्राम कथांमधून अन्याय आणि अत्याचार झालेल्या स्त्रियांचे चित्रण करतात. वेगवेगळया जाती आणि धर्मातील हया स्त्रिया असून अन्यायाविरूद्ध त्यांनी कोठेही प्रतिकार केलेला नाही. निमूटपणे त्या अन्याय सहन करतात.

जाईवर दीपक अत्याचार करून तिला आयुष्यातून उठवितो. जाईच्या बापाने तिच्या आईला सोडल्यामुळे दोघीही निराधार झालेल्या असतात. दीपकची बायको बाळंतपणासाठी गेल्यामुळे त्याला मदत करण्याच्या हेतूने जाणाऱ्या जाईवर दीपक निर्दयपणे शरिरीक अत्याचार करतो. जाईचे जीवन उद्ध्वस्त होते. ती वाममार्गाला लागते. कुटुंबकर्त्याने सोडून दिल्यामुळे कोणतीही स्त्री खचून जाते. कुटुंबात दारिद्रय–गरिबी असेल तर बघण्यासारखी परिस्थिती होते. जाई आणि तिच्या आईवर गरिबीने देखील अत्याचारच केलेला असतो. पतीने सोडल्यामुळे आधारासाठी जाईची आई मामाच्या गावी जाते. तेथे आधार न मिळता दोघी निराधार बनतात. 'दीपकने शरीर नासविले' ही जाईची भावना सत्य असते. पुढे तिचे विचार चाळवतात. तिच्या जीवनाला पुन्हा वळण मिळते. एका विचाराशी ती ठाम रहात नाही. त्याच गावी स्टोव्ह दुरूस्ती करणारा फिदाअली तिला भेटतो. तो तिला लग्नाचे आमिष दाखवून हिंगोलीच्या लॉजवर नेतो. जाईच्या नावाचे झुबेदा असे नामकरण करून अनेक रात्री तिच्यावर बलात्कार करून तिला सोडून जातो. फिदाअलीचे मित्र आलम, मामू, चाचा सर्वजण तिच्यावर बलात्कार करतात. मेश्रामांनी एका सामान्य जीवन जगणाऱ्या मुलीची होरपळ चित्रित केली आहे. तिच्यावर झालेल्या अन्याय–अत्याचाराचे निवेदन मेश्राम [illegible] विकले होते. [illegible] पसरून जाऊन दिले होते. मामाने अडविले नव्हते. दीपकने नासविले होते. फिदाअलीने पळवून विकले होते. लोकांनी तिला निर्जिव लाकडासारखे [illegible] हाताळले होते. तिचा विक्रय होत गेला.' (भरताड)

मेश्रामांनी काही कथांमधून निर्दोष स्त्रियांचे चित्रण केलेले आहे. मात्र त्यांना अन्याय, अत्याचारामध्ये विनाकारण बळी जातो. राजबलीची लज्जी नावाची निष्पाप मुलगी सरळमार्गी असते. राजबली रेल्वेत काम करतो. गाडीतील शेड त्याच्या ताब्यात असल्यामुळे अनैतिक कृत्य करणाऱ्या मंडळींना तो शेड उपलब्ध करून देत असतो. एकेदिवशी ही मंडळी राजबलीच्या मुलीवर–लज्जीवर अत्याचार करतात. (कडेलोट) राजबली पैशाच्या हव्यासापोटी शेड वापरण्यास देतो. मात्र सहजपणे त्याच्या मुलीवरच बलात्कार होतो. निर्दोष मुलीचा बळी गेल्याने मेश्रामांनी स्पष्ट केले आहे. मेश्रामांनी अशीच बळी गेलेल्या मुलीचे आणखी एक चित्रण केले आहे. तीही वयाने लहान असते. बारा वर्षाची बेवारशी आणि पोरकी सुभद्रा असते. गीताबाई गायकवाड ही समाजसेवेचा बुरखा पांघरून स्त्रियांवर अत्याचार करते. वेश्याव्यवसायासाठी मुलींना विकते. सुभद्राला सुखाचे अमिष दाखवून वेश्या व्यवसायासाठी तिने विकलेले असते. (पाठवणी) मेश्राम स्वाजातीतील ढोंगी स्त्रियांचे पितळ उघडे पाडण्यास मागेपुढे पहात नाहीत. त्यामुळे कथेत स्त्रियांचे होणारे चित्रण वास्तव आहे.

स्त्रियांवरील अन्याय, अत्याचार हे स्त्री आणि पुरूष अशा दोघांकडून झालेले आहेत. स्त्रीने केलेला अन्याय हा स्वार्थी हेतूने झालेला आहे. वेश्या व्यवसायासाठी मुलींना विकून पैसे कमाविणे हा एक उद्देश आहे. काही स्त्रियांनी केवळ तिरस्कार म्हणून दुसऱ्या स्त्रीवर अन्याय, अत्याचार केला आहे. पुरूषांकडून स्त्रीवर झालेले अन्याय हे पुरूषी प्रवृत्तीतून झालेले आहेत. स्त्रीवर धाक ठेवण्यासाठी, तिच्याशी अनैतिक संबंध असावे, अशा संबंधांना तिने विरोध केल्यामुळे मारहाण, बलात्कार, खून असे प्रकार झालेले आहेत किंवा आपल्यापासून संबंधीत स्त्रीला दिवस

[illegible] अशा वेगवेगळ्या प्रकारे पुरुष आणि स्त्रीकडूनही स्त्रियांवर अत्याचार होतात.

अनशीची विधवा मुलगी शिती पतीच्या आणि मुलांच्या अपघाती मृत्यूमुळे कायमची अनशीकडे रहायला येते. कामानिमित्ताने गेलेल्या शितीचे किसनाबरोबर संबंध येतात. तो तिचा उपभोग घेतो. शितीही त्याला विरोध करीत नाही. (पत्रावळ). केशव मेश्रामांनी दोघांचे फक्त शरीरसंबंध चित्रित केलेले नाहीत, तर स्त्री म्हणून वयोवृद्ध अनशी व शितीवर एका पुरूषाने कोणता अत्याचार केला ते सांगतात. अनशी वयोवृद्ध स्त्री किरकोळ कामे करून उदरनिर्वाह करते. शितीचा नवरा मेल्यामुळे ती माहेरी आईजवळ येते. अनशीबरोबर शितीही किसनाच्या घरी कामधंद्यासाठी जाते. तेथे एकेदिवशी किसना शितीचा उपभोग घेतो. शिती पाळी चुकल्याने किसनाला सांगून त्याच्या घरी राहण्याचे ठरविते. तेव्हापासून किसना अस्वस्थ होतो आणि कुटिल कारस्थानाने सर्पदंश घडवून आणून दोघींनाही मारतो. स्त्रीचा भोग हवा असतो. मात्र तिला दिवस जाताच तिची जबाबदारी टाळतो. सर्पदंश करून मारले जाते. मेश्राम एका स्त्रीवरील अन्याय सांगत नाहीत तर दोघींवरील अन्याय चित्रित करतात. किसना आणि शिती हया दोघांच्या संबंधात वयोवृद्ध अनशीचा बळी जातो. सर्पदंशाने तिचाही बळी जातो. मेश्रामांनी स्त्रीवरील अन्यायाचे चित्रण केले आहे.

केशव मेश्रामांच्या आणखी काही कथांमधून स्त्रियांवरील अन्याय अत्याचाराचे चित्रण येते. सुलकी (पाठपुरावा), विद्या (सापळा), पारू (वारूळ), काशी (जिरलेला), कौसा (चटका), मंजू (उतारा), वत्सला (बांडगूळ) इ. स्त्रिया वेगवेगळया कारणांनी अन्याय अत्याचाराचा बळी पडत आहेत. मेश्रामांच्या कथांमध्ये अन्याय अत्याचार होणाऱ्या स्त्रिया हया सर्वसामान्य आणि मध्यमवर्गीय कुटुंबातील आहेत. काही स्त्रियांवर शारीरिक हव्यास ह्या एकाच कारणामुळे अत्याचार झालेला आहे हे स्पष्ट होते. केशव मेश्रामांच्या कथांमध्ये वास्तवता असल्यामुळे स्त्रीवरील अन्याय आणि अत्याचाराचे तपशील येतात. त्यावर प्रा.श्री. [illegible] शरीरभोगाची अतिरिक्त लालसा चेतवणारे वर्णने असतात. अशा वर्णनांनी त्यांना चटक असावी.'' मात्र वरील आरोपासंदर्भात म.द. हातकणंगलेकर म्हणतात, 'वरकरणी हा आरोप पांढरपेशा अभिरूचीच्या संदर्भात संयुक्तिक वाटतो. पण ज्या समाजाचे चित्रण मेश्राम करतात, त्या जगात हे संबंध सरावाचे झालेले असतात. भुकेसाठी माणसाने कोणतेही पाप करावे, हे सत्य प्राचिनांनी कदाचित अनुभवाने नमूद केले आहे. त्याचाच हा आधुनिक भोगवादी संस्कृतीत घडणारा झोपडपट्टीतील अविष्कार आहे. तो वास्तव समजला पाहिजे.''

हातकणंगलेकरांचे म्हणणे योग्यच आहे. मेश्रामांचे तपशील वास्तव सांगतात.

परिस्थितीशरण स्त्रिया :

समाजातील अनेक स्त्रिया परिस्थिती जशी असेल तशा राहतात. परिस्थितीजन्य अनेक कारणे आर्थिक, सामाजिक, कौटुंबिक व अन्य कारणांच्या प्रभावामुळे स्त्री आपल्या जीवनाची वाटचाल करते. केशव मेश्रामांच्या कथांमधील स्त्रिया परिस्थितीशरण आहेत. मूलतः मेश्रामांची कथा स्त्रियांच्या हालांची कथा आहे. त्यांनी तळमळीने चित्रण केले आहे.

नोकरी करीत असलेल्या राजच्या सेवेला रात्री एक मुलगी केवळ पाच रूपये कमविण्याच्या हेतूने येते. मात्र आईच्या संस्काराचे स्मरण होताच राज तिला पैसे देऊन पाठविण्याचा प्रयत्न करतो. तेव्हा ती मुलगी म्हणते, 'साहब! ऐसा ना ठुकराओ। मेरा भाईबाप मुझे मारेगा । हड्डी पसली एक करेगा । मेरा अपराध कहो । रात में बाहर कोई नही है । मै पर्वत के पार बसती हूँ । बिच्छू, साप, लोमडी, भेडिया का डर है।' (गुंताडा) बाप आणि भावाचा त्या मुलीवर दबाव असल्यामुळे ती अशा कृत्यास तयार होते.

जाई आणि तिची आई हयांच्यावर परिस्थितीमुळे करण्याची वेळ आलेली असते. जाईच्या बापाने तिच्या आईला टाकल्यामुळे ती जाईला घेऊन मामाच्या आश्रयाला जाते. मात्र मामाचा मुलगा परिस्थितीशरण जाईवर बलात्कार करतो. मेश्रामांच्या कथांमध्ये अशा अनेक स्त्रिया आहेत.

[illegible]
[illegible] होतो त्या [illegible] अवलंबून राहत असल्यामुळे तो विरोध करू शकत नाही किंवा मतप्रदर्शनही करत नाही. किसनमुळे त्याच्या पत्नीवर पाच सहा बाळंतपणाची वेळ येते (पत्रावळ) मेश्राम अशा परिस्थितीशरण स्त्रियांची व्यथा मांडतात. नमाबाई (मोजमाप), कौसाबाई (नदी! नदी, चांदी देकूकू), कमली (गोष्ट होते काय बघा), दीपज्योती (बोळा), धुरपती (गाळसाळ), सुभद्रा (पाठवणी) इ. स्त्रिया सामाजिक जीवनामुळे हतबल झालेल्या आहेत.

व्यभिचारी स्त्रिया :

मेश्रामांच्या कथेतील स्त्रियांची अनेक वैशिष्टये आहेत. कुटुंबातील स्त्री जशी त्यांच्या लेखणीचा विषय होते त्याप्रमाणे व्यभिचारी स्त्रियांची नोंद मेश्राम घेतात. ही स्त्री केवळ चैन विलासासाठी स्वेच्छेने व्यभिचार किंवा वेश्याव्यवसाय करीत नाही तिला कोणीतरी फसवून धंद्याला लावलेले असते. (ज्युबिली—भरताड) आप्पा गावकर 'क्रांती' हया पुरोगामी मासिकाच्या संपादकाच्या पत्नीचा मृत्यू होताच त्यांच्या जीवनात रिमा नावाची स्त्री येते. ती व्यभिचारी असते. मात्र ती पोटासाठी नसून चैन आणि विलासी जीवनासाठी असतो. अप्पा गावकरांचा मुलगा जगन त्यांच्यासमोरच रिमाला म्हणतो, 'तू! साली पन्नास रूपयांची रांड, पंधरा हॉटेलमध्ये पंधरा लोकांसोबत, तुला बंद करून घेताना माझ्या डोळयांनी पाहिली मी. माझ्यासोबत आली होतीस मड आयलंडवर विसरलीस वाटतं?'(बोळा) हया संवादातून रिमाची अनैतिक, व्यभिचारी वाटचाल निदर्शनास येते. मेश्रामांच्या काही कथांमध्ये व्यभिचारी स्त्रिया आलेल्या आहेत. मात्र त्यांचा समाजात बोभाटा नसतो. (वत्सलाबाई मोडता) काही स्त्रियांचा व्यभिचार हा केवळ शरीराच्या लालसेने नाही तर उदरनिर्वाह चालण्यासाठी व्यभिचार करतात. (शिती—पत्रावळ) शरीरविक्रय करून कमाई करणाऱ्या काही स्त्रिया आहेत. दिपाली (हराममोत), ती (कलावंत), कांचनदीपा (कडेलोट), इमली (आंबुस तांबुस ऊर), रमी (बसमती) वत्सली (बांडगूळ) इत्यादी स्त्रिया झोपडपट्टीत वावरतात. व्यभिचार करून कमाई करतात. मेश्रामांनी केलेले हे चित्रण सत्याच्या पातळीवर आहे.

वासनेला बळी पडणाऱ्या स्त्रिया :

केशव मेश्रामांच्या कथेतील स्त्री प्रथमत: कोठेही व्यभिचार करीत नाही, तिला काही कारणांमुळे करावा लागतो. स्त्री—पुरूष आकर्षण, निम्न जात, फसवणूक [illegible] वासनेला बळी पडलेल्या आहेत. लज्जी (कडेलोट), काशी ([illegible]), आदिवासी मुलगी (झडप), विद्या ([illegible]), [illegible] (पाठपुरावा), शिती (पत्रावळ) अशा अनेक स्त्रिया वासनेला बळी पडलेल्या आहेत. त्यातील काही स्त्रियांना—मुलींना अद्यापी शरीरस्पर्श किंवा शरीरसंबंध हयाची जाणीवही नसते. (आदिवासी मुलगी—झडप, लज्जी—कडेलोट) मात्र पुरूषाच्या जबरदस्तीला त्या बळी पडतात व त्यांचे जीवन उद्ध्वस्त होते.

सारांश, केशव मेश्रामांनी कथांमधून समर्थपणे स्त्रीजीवन चित्रित केले आहे. तिची अनेक वैशिष्टये कथांमधून आलेली आहेत. सर्वसामान्य जीवन जगणारी स्त्री असून पती, मुले व कुटुंबातील अन्य सदस्यांवर ती माया करते. संसार चांगला चालावा हा तिचा दृष्टिकोन असतो. मेश्रामांनी अन्याय झालेल्या स्त्रियांचेही चित्रण केले आहे. वेगवेगळया जातिधर्माच्या स्त्रियांवर अनेक कारणांनी अत्याचार झालेला आहे. एकाकी राहणाऱ्या, गरीब परिस्थिती असणाऱ्या, पतीपासून विभक्त असणाऱ्या स्त्रिया अन्याय, अत्याचाराच्या बळी पडलेल्या आहेत. काही स्त्रिया प्रतिकूल परिस्थितीच्या बळी आहेत. बिकट परिस्थितीमध्ये आप्तेष्टांकडे वास्तव्याला गेल्यामुळे तेथेच त्यांच्यावर अत्याचार झालेला आहे. तर काही ठिकाणी जन्मदात्यांनीच मुलींना अनिष्ट कामासाठी पाठविलेले असते. कथांमधील स्त्रियांचे चित्रण शहर आणि परिसरातील आहे. साहजिकच तेथील व्यभिचार, वेश्या व्यवसाय, फसवणूक, वासनांध शक्तीला बळी पडलेल्या स्त्रियांचे चित्रण आलेले आहे. आपल्या कथासंदर्भात केशव मेश्राम म्हणतात, 'सवंग, अभिरूची शून्य कथा मी कधी वाचल्या नाहीत. एकदाही चुकून लिहिल्या नाहीत.' मेश्रामांची ही अत्यंत जमेची बाजू आहे. डॉ. गंगाधर पानतावणे मेश्रामांच्या कथांचे मूल्यमापन करताना म्हणतात, 'माणसातील पशुत्व, वासना, क्रूरता, चांगुलपणा, कष्टाळूपणा, शूरता, हिंस्त्रता, जीवघेणेपण, fNUi . Kj uSdrk ; k eUoh t houkrhy fod̀ kj& fopkj.kh v a esleR k d Fkaw v Kd̀ kj k v ky h v kgs-* d̀slo esleh v R a I ' KDr i . ks v K. k oKr olpk /kxk i d Mw L=hp=. k d s sv kgs

❑❑❑